

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1333 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqtoev Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduaxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	
Использование методов математического моделирования при внедрении коммерческих автоматических систем	505
Курбанова Рахима, Ахмедов Мехрожжон	
Tijorat banklari kapitalidagi davlat ulushini kamaytirish yo'llari.....	511
Vasiyev Alisher Samiyevich	
Механизмы трансформации неформального сектора в официальную экономику на основе финансовых инструментов.....	515
Кошанов Абдимурат Азат ули, Муртазаев Шахрух Коньскайлиевич	

The impact of tourism on the economy of Uzbekistan	519
Xaydarova Marjona, Muxamedboyeva Muxlisa, Umarov Kamron, Usmanova Aziza	
Mintaqada gastroturizm rivojlanishining iqtisodiy asoslari va zamonaviy tendensiyalari	525
Masharipova Manzura Alimbayevna	
Tikuv-trikotaj korxonalari brend jozibadorligini oshirishning ilmiy-nazariy jihatlarini	535
O'rinov Akmaljon Axmadjonovich	
Bank tizimida hisobotlarni avtomatlashtirish texnologiyalari	542
Sodiqov Sanjar Saydullo o'g'li	
Engineering programs in Uzbekistan on the verge of fifth industrial revolution	547
Khasan Khankeldiyev	
Aksiyadorlik jamiyatlarining boshqaruvini yaxshilashda korporativ madaniyatning ahamiyati	551
Akramova Nazokat Israilovna	
Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraqqiyotdagi o'rni	562
Amonov Mehridin Oromiddinovich	
O'zbekiston sanoat tarmoqlarida kooperatsiya asosida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish tizimini takomillashtirish yo'llari	572
Xalilova Sevaraxon Alijon qizi	
Moliyaviy barqarorlikning asosiy ko'rsatkichlari va ularning tahlili	578
Urmanbekova Iroda Farxodovna	
Tijorat banklarining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o'rnini tahlil qilish	583
Kilicheva F.B., Mengnorov A.A., Bozorova O.R.	
Bog'dorchilik tarmog'ida klasterlarni joriy qilishda yevropa tajribasini qo'llash imkoniyatlari	591
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
To'qimachilik klasterlarini boshqarishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	598
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Barriers to tourism infrastructure development in uzbekistan: a critical analysis	605
Sarvinov Shodmonova	
Xalqaro bozorda qishloq xo'jaligi mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirish	609
Mengnorov Almardon Abdirahmonovich	
O'zbekiston respublikasida infratuzilma loyihalarini amalga oshirishdagi risklarni boshqarish	620
Yusupova Zilola Ismoiljon qizi	
Korxonaning iqtisodiy barqarorligiga erishishning zamonaviy tendensiyalari	626
Iminova Nargizaxon Akramovna	
Qishloq joylari maishiy xizmat ko'rsatish sohasida axborot resurslaridan samarali foydalanish	631
Xamdorov Eldor Toshmurovich	
Meva-sabzavotlar eksportida transport koridorlari va vositalarini tanlash xususiyatlari	636
Yusupov Muxiddin Soatovich	
Рынок рабочей силы в узбекистане и ее воспроизводство	644
Шакиров Амаль Улугбекович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Деньги и их функции в экономике	650
Мурадиллаев Мансур Мехроживич, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Развитие сельского хозяйства в узбекистане	654
Махмудов Алишер Мухтарович, Камилова Наргиза Абдукахаровна	
Инвестиции и инновации в химической промышленности узбекистана: современные тенденции и перспективы	658
Хусаинов Равшан Рахимович, Султанходжаев Аманулла Асадуллаевич	
Tijorat banklari aktivlarini boshqarishni takomillashtirish	666
Mardonova Shoxsanam Baxodirovna	
Definition of agritourism as a multifunctional development in rural areas	672
Aktamov Olimjon Abdugani ugli	
Kameral soliq tekshiruvida smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi	680
Qurbonov Muxiddin Abdullaevich	
Проблемы регулирования государственно-частного партнерства и рекомендации по их решению (на примере безработицы в республике узбекистан)	687
С.Э. Холмуратов	

Автоматизация аудиторских процедур с использованием искусственного интеллекта.....	692
Ходжарахманова Назира Бахтияр кизи	
Past karbonli iqtisodiyotga o'tish zaruriyati va uning omillari.....	701
Valiyev Axliddin Aropitdinovich	
Yengil sanoatda zamonaviy tikuv mashina-kichik robotlarning mexanizmlarini mukammallashtirish	705
Sirojova Muxabbat Sodiq qizi, Kurbanov Fazliddin Aminovich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimining institutsional va iqtisodiy asoslari	710
Kuzieva Nargiza Ramazanovna, Bobomuratova Manzura Panji qizi	
Foyda solig'i bo'yicha bo'nak to'lovlarni to'lash tartibi.....	717
Yangieva N.S.	
Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini soliqlar vositasi qo'llab-quvvatlashning amaldagi holati	722
Turanboyev Boburjon Qodirjon o'g'li	
Motivation, goal-setting, and organizational performance: a case study from uzbekistan's chemical industry	726
Mamataliev Anvar Ergashevich, Bobur Urinov	
Применение искусственного интеллекта при организации налогового администрирования узбекистана	733
Н.А. Артиков	
Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish zaruriyatini keltirib chiqaruvchi omillar.....	737
Sharofiddinova Gulnoza Iloxmonovna	
Raqamli texnologiyalarning tijorat banklari samaradorligiga ta'siri	745
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Suv tanqisligi sharoitida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish asoslari	750
Qosimov Maxamatjon Sulaymanovich	
Rivojlanayotgan iqtisodiyotda raqamli va raqamli bo'lmagan korxonalar tahlili	761
Raxmonov Nodirjon Raxmonjon o'g'li	
Aholining o'rtacha umr ko'rish yoshini o'zgarishi sharoitida keksalarning ijtimoiy ta'minotiga xavflarning ortishi.....	767
Toyirov Shohboz Ziyodullo o'g'li	
Oliy ta'lim tizimida moliyaviy nazorat samaradorligini ta'minlash ichki nazorat xizmatlari	773
Xaydarov Baxrom Xolmuradovich	
Moliya bozorida xususiy banklar faolligini ta'minlash istiqbollari	777
Abduqahhorov Asilbek Ahror o'g'li	
Budjet daromadlari ijrosini ta'minlashda soliqlar hisobi va tahlilining ahamiyati	782
Abdullaev Abror Bozarboevich	
Aholi daromadini oshirish yo'llari.....	803
Shadmanov Baxodir Sherkulovich	
Tourism and regional identity in Uzbekistan: balancing heritage and development	808
Raximova Nilufar Aminovna, Abdukholikova Farida Erkinjon qizi	
O'zbekiston sanoat korxonalarining fond bozorida ishtiroki tahlil va muammolari.....	815
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
O'zbekistonda davlat-xususiy sheriklik loyihalarini moliyalashtirish va amalga oshirish tahlili	823
Karabaev Sanjar Abdusamatovich	
Globalashuv sharoitida milliy korxonalarining eksport salohiyatini boshqarish masalalari	832
Qodirov Humoyun Tolibjon o'g'li	
Бизнес-планирование и прогнозирование деятельности организации.....	836
Алимов Бехзоджон Наврузжонович	
Farg'ona vodiysida ekoturizm – kambag'allikka qarshi kurashning yangi imkoniyatlari	840
Soliyeva Nilufar Muxtorjon qizi	
Aholi turmush darajasi baholash bo'yicha dasturiy ta'minot ishlab chiqishda horij tajribasini o'rganish	844
Tursunov Farxod Baxodir o'g'li	
Mintaqa aholi turmush farovonligiga ta'sir qiluvchi omillar tasnifini ishlab chiqish.....	848
Xodjanijazov Shohruh Yuldashovich	
Xususiy oliy ta'lim muassasalari menejmentining nazariy jihatlarini va o'ziga xos xususiyatlari.....	856
Karimov Ulug'bek Usmonovich	

Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	861
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
Повышение инвестиционной привлекательности – важное условие повышения конкурентоспособности предприятий.....	865
Каримова Дилафруз Садирдин кизи	
Yevropa ittifoqi davlatlari tijorat banklarining soliq to'lovlarini amalga oshirish tartibi	870
Komolov Odiljon Sayfidinovich	
Boshqaruvda innovatsiyalarni hisobga olgan holda agrokorxonalarni davlat tomonidan rag'batlantirishning zamonaviy yondashuvlari	878
Shaniyazova Zamira	
Практические аспекты применения статистических методов контроля качества на предприятиях.....	883
Усманов Илхом Ачилович, Усманов Фарзод Шохрухович	
Yashil iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy o'sishning yangi paradigmalarini shakllantirish: nazariy asoslar va amaliy talqinlar.....	891
Alimova Guzal Abduxakimovna	
Xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyati samaradorlik ko'rsatkichlarining nazariy va metodologik tahlili	895
Qo'ziboyev Boxodir Azzamboy o'g'li	
Kutubxonalarda raqamli iqtisodiyot sharoitida biznes-modellarni ishlab chiqish.....	900
Ernaqulov Sunnatillo Nurali o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri sug'urtalash operatsiyalari bo'yicha xarajatlarni xalqaro standartlar asosida hisob va hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	905
X.A.Raximov	
Kameral soliq tekshiruvda smart texnologiyalarini ma'lumotlarini soliq organlarining ma'lumotlar bazasida shakllanishi.....	910
Ergashev Uyg'un Jabborovich	
Obligatsiya moliya bozori instrumenti sifatida, milliy obligatsiyalar bozori	916
Avezov Ibrohim Ilxomovich, Yaxshiboyev Jahongir Abdualimovich	
Barqaror rivojlanish doirasida ekologik, ijtimoiy va korporativ boshqaruv (ESG) ko'rsatkichlarining yashil texnologiyalar innovatsiyasiga ta'sirini baholash.....	921
Meliqo'zieva Dilrabo Muxitdin qizi	
Yashil iqtisodiyot – barqaror taraqqiyotga olib boruvchi yo'l.....	925
Xalilova Aziza Rustamovna	
Научно-теоретические основы экономической и эколого-экономической эффективности предприятий горнодобывающей промышленности.....	930
Раматов Зафарбек Жуманиязович	
Xitoyda eksport faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari.....	938
D.E.Qarshiev	
Kichik sanoat zonalarida investitsion jozibadorlikni oshirishni investitsion faollikka ta'siri.....	943
Mannapova Shaxnoza Elshodovna	
Mahalla institutining samaradorligi tahlili: so'rovnomaga yondashuvi	947
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Формирование человеческого капитала в условиях демографических изменений: опыт и перспективы для узбекистана.....	955
Дониерова Фотимабону Алишер кизи	
Farmasevtika kompaniyalari raqobatbardoshligini oshirishda marketing strategiyalaridan foydalanish yo'nalishlari	962
Vaxrombek Bobojonov	
“Hududlarda sug'urtaga bo'lgan talabning ekonometrik tahlili” bekberganova mohira ravshonbekovna	967
O'zbekiston Milliy universiteti	
O'zbekiston va xalqaro amaliyotda raqamli marketing vositalaridan foydalanish: muammolar va yechimlar	973
Uzoqova Dilnoza Yusuf qizi	
Условия эксплуатации и экологическая безопасность автотранспортной системы на основе энергосберегающих технологий	978
Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
O'zbekiston tibbiyot muassasalarida moliyaviy resurslardan foydalanishda xorijiy tajribalarni qo'llash.....	982
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	

Buxgalteriya hisobining samaradorligini oshirish yo'llarida zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar	987
Sattorov Mirjahon	
Особенности маркетинговых стратегий в условиях ограниченных ресурсов и узкой потребительской аудитории	991
Дебердиев Анвар	
DEbitorlik va kreditorlik qarzlari auditini rejalashtirish masalalari.....	995
Tulovov Erkinjon To'liqin o'g'li, Ibragimova Iroda Rashid qizi	
Инвестиционная программа узбекистана по привлечению иностранных инвестиций	1000
Камилова Наргиза Абдукажоровна, Бекмуратов Шухрат Даулетмуратович	
Turistik mahsulotni shakllantirishda turistlar hayoti xavfsizligini ta'minlash.....	1005
Rahmonov Siyovush Turob o'g'li	
Uglerodsiz energiyaga o'tishda o'zbekistonning yashil strategiya yo'l xaritasining integratsiyasi va ta'siri.....	1011
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Цифровая устойчивость регионов: применение аналитики больших данных для оценки и управления экологическими рисками	1016
Маликов Шохрух Шокирович, Камалов Шухрат Камалович	
Разработка риск-ориентированной модели внутреннего контроля предприятия на этапе планирования налогов в условиях дистанционного налогового мониторинга	1024
Галеева Н.Н., Э.А.Халикова, Абдусаломова Гулчеҳра Мирзо қизи	
Анализ результатов инструментальных методов исследований у детей с врожденными пороками сердца	1029
Мухаммадиева Лола Атамурадovна	
Barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashda monetar omillardan samarali foydalanish yo'nalishlari.....	1036
Uskenbaeva Dilnoza Voxodir qizi	
Факторы повышения эффективности управления в государственном секторе.....	1043
Махмудова Севара Улугбековна	
Soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimi sharoitida soliq nazorati	1048
Rajabbaeva Dildora Zakirovna, Aripova Aziza Alisherovna	
Boshqaruv jarayonlarini tashkil etishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	1053
Jo'rayeva Niginaxonim Xursand qizi	
Jahonda eksportni qo'llab-quvvatlash amaliyoti.....	1057
Xudoynazarov Sherzod Ismoilovich	
Raqamli moliyaviy texnologiyalarni korxonada darajasida joriy etish orqali moliyaviy barqarorlikka erishish strategiyasi	1063
Soibov Nozimbek Faxridin o'g'li	
Применение методов PMBOK в управлении рисками проектов	1070
Гулираъно Носирова Абдулазиз қизи	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda aholi farovonligining o'rni va ahamiyati	1073
Bobaev Isroiljon Abdinabievich	
Вопросы инновационных инвестиций в контексте международной экономической интеграции	1078
Шарипов Бахтиёр Михлибаевич	
Yashil iqtisodiyotga o'tishning nazariy va amaliy jihatlari hamda tendensiyalari.....	1083
Samiyev Abdurashid Qaxramonovich, Shermuxammedov Begzodjon Usmonovich	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar samaradorligini ta'minlash yo'llari.....	1087
Nazarov Qilich Xolmuradovich	
Improving the organizational and economic mechanisms for the development of tourism in the republic of karakalpakstan	1092
Tleumuratov Baxadir Genjemuratovich	
O'zbekistonda tumanlar barqaror iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash yo'llari (Surxondaryo viloyati misolida).....	1097
Qosimova Nodira Saidovna	
Innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishning asosi sifatida innovatsiyalar.....	1102
Azizova Maliha Farrux qizi	

Влияние инвестиций на инновационное развитие и повышение конкурентоспособности экономики узбекистана	1106
Максудова Шахзода	
Возможности снижения затрат на логистику за счет цифровых технологий	1112
Олимова Бахора Шухратовна	
Yashil texnologiyalar va ularning iqtisodiy tizimga ta'siri.....	1116
Sultonov Omon Juma o'g'li	
Iqtisodiy o'sishning makroiqtisodiy faktorlari va ularning ta'siri	1121
Zuvaydullaev Nematullo Oybek o'g'li	
Роль управления производством в условиях модернизации экономики.....	1125
Гулов Мухтор Очилович	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni va ahamiyati	1129
To'rayev Shavkat Shuxratovich	
Роль цифрового маркетинга в продвижении туристических направлений.....	1136
Муродова Наргиза Уткировна	
Развитие финансовых рынков в странах СНГ: проблемы и перспективы.....	1140
Рузиев Зафар Икрамович, Каримов Ислон Ураз угли	
Современные инструменты продвижения бренда в условиях цифровой экономики.....	1145
Темирова Феруза Сагдуллаевна	
“Raqamli asrda axborot xavfsizligi: it texnologiyalar bilan xavfsizlikni ta'minlash yo'llari”	1149
Sherzod Rajabov	
Государственное регулирование инвестиционной деятельности: проблемы и направления совершенствования.....	1152
Шухрат Турсунов, Икромов Хасан Зафарович	
Economic incentives and barriers to sustainable transition in agribusiness: a comparative study of organic and conventional farming systems	1157
Mubina Toirova	
Цифровая трансформация банковской системы узбекистана: анализ внедрения fintech-решений в государственных банках	1162
Абдурахимова Дилора Каримовна	
Ta'lim muassasalaridagi ba'zi jihatlar	1167
A'zam Qutbiddin A'zam-zoda	
Klasterlar hisob siyosatida boshqaruv hisobining metodologik asoslari.....	1173
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Egri soliqlarning mohiyati, genezisi va rivojlanish tendensiyalariga oid nazariy munozaralar xususida	1179
Shodiyev Olimjon Abduraxmonovich	
Ekologik mehmonhona faoliyatini rejalashtirish maqsadlari va vazifalari	1186
Abidova Dilfuza Igamberdievna	
Budjetlashtirish bo'yicha tashkiliy va uslubiy yondashuvlar tahlili.	1195
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
Investitsiya loyihalarining iqtisodiy va moliyaviy samaradorligini oshirish istiqbollari.....	1200
Jo'rabekova Xumora Muzaffar qizi, Saidov Rasul Boltabayevich	
O'zbekistonda nodavlat notijorat tashkilotlarini moliyalashtirish manbalarining tahlili.....	1204
Aliyev Arslon Salom o'g'li	
O'zbekistonda turizm sohasining iqtisodiy ko'rsatkichlarini statistik tahlil qilish.....	1213
Jumanova Zilola Tuychiyevna	
Xorijiy davlatlarda boylik solig'i va uning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati.....	1219
Ruziyev G'anisher Usarovich	
Yer fondi va undan samarali foydalanishning nazariy asoslari (Samarqand viloyati misolida).....	1225
Xoshimova Sevara Baxromovna	
Iqtisodiy-ekologik tizimlarni boshqarishga ta'sir etuvchi omillarning ilmiy asoslari	1229
Kuldoshev Asliddin Tursunovich	
Влияние финтех-услуг на финансовую инклюзию в сельских регионах узбекистана.....	1236
Абдурахимова Дилора Каримовна	
Surxondaryo viloyati sanoat sohasining asosiy ko'rsatkichlari tahlili.....	1240
Kuvanchiyeva Mehriniso Davlyatgeldi qizi	

A critical evaluation of strategic management's role in promoting sustainable development in Uzbekistan	1245
Ismatova Mahliyo	
O'zbekistonda turizm xizmatlari eksportini oshirishda zamonaviy infratuzilma va texnologiyalarning integratsiyasi	1251
Akmal Bakhromov	
Trends and reforms of corporate governance in state-owned enterprises.....	1257
F.Djalilov	
Переоценка долгосрочных активов в нефтегазовой промышленности и определение финансового результата от переоценки.....	1269
Махкамова Саида Гайратова	
Oziq-ovqat mahsulotlari korxonalarini integratsiyalashuv jarayonlarini boshqarish samaradorligini oshirish.....	1275
Xojiev Ibroxim Ikramovich	
Sug'urta kompaniyalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim shartlari	1280
Allanazarova B.K.	
P2P lending and crowdfunding as alternative sources of financing for small business in Uzbekistan	1286
Abdurakhimova Dilara Karimovna	
O'zbekistonda soliq nazoratining huquqiy va tashkiliy asoslarini takomillashtirish yo'llari	1290
Kuziyeva Nargiza Ramazanovna, Oymatova Gulnur Mirjamolovna	
Applications of hyperbolic geometry in physics and biology	1295
Khaknazarova Khurshidabonu Kenjaevna, Otakulova Rukhshona Akram kizi	
O'zbekiston temir yo'llari tizimining transformatsiyasi: modernizatsiya, raqamlashtirish va qayta tuzilish yo'nalishlari	1301
Nasrullayev Nurbek Baxtiyarovich	
The role of tourist product diversification in sustainable tourism development.....	1305
Raxmonov Shuxrat Shavkatovich, Alimova Mashhura Toirxonovna	
Temiryo'l transporti turi tavsifi	1310
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Namangan viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish istiqbollari: Hududiy raqobatbardoshlik va innovatsion yondashuvlar	1314
Khusniddin Egamnazarov	
Kiberxavfsizlik: it infratuzilmasini himoya qilishning zamonaviy usullari.....	1321
D. Sh. Usmanbayev	
Mahalliy budjetlar daromad bazasini tahlili	1325
Qurbonov Nuriddin Ro'ziqulovich	

KIRISH

Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda ikki muhim asosiy masala turadi:

Birinchisi, milliy iqtisodiyotda yaratiladigan milliy daromadni soliqlar va yig'imlar orqali taqsimlash va qayta taqsimlash natijasida davlat budjeti daromadlarini shakllantirish.

Ikkinchisi, shakllantirilgan davlat budjeti daromadlarini budjet tizimi o'rtasida ularga yuklatilgan xarajat majburiyatlariga muvofiq ichki qayta taqsimlash orqali budjet tizimi budjetlarini vertikal va gorizontal tenglashtirish.

Demak, mahalliy budjetlar uchun solikli daromadlarni shakllantirish ular moliyaviy barqarorligini ta'minlash nuqtai nazardan vertikal va gorizontal tenglashtirish mexanizmi orqali amalga oshiriladi.

Soliqlarning budjet daromadlaridagi hissasi, ular bo'yicha hududlarda shakllangan soliq bazasi hisobiga turli darajadagi budjetlar o'rtasida taqsimlanishi hisobiga budjet tizimi budjetlarining daromadlarini shakllantirish darajasiga asosiy ta'sir etuvchi omil bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonning o'rta muddatli rivojlanish strategiyasida mahalliy budjet daromadlari bazasini mustahkamlash, ularning budjet-moliyaviy mustaqilligini ta'minlash, markazlashtirilgan investitsiyalarni moliyalashtirish manbalarida mahalliy budjetlar orqali strategik dasturlarni moliyalashtirish imkoniyatlarini yuksaltirish hududiy iqtisodiy va mahalliy budjetlar imkoniyatlarini oshirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasida belgilangan 3 maqsadda mahalliy davlat hokimiyati organlari faoliyatining institutsional asoslarini zamon talablariga moslashtirishning ustuvor yo'nalishlari belgilangan bo'lib, unda "Joylardagi masalalarni hal etishda mahalliy hokimliklarning moliyaviy imkoniyatlarini yanada kengaytirish va har bir vazifa ijrosi, shuningdek sarflanayotgan mablag'lar yuzasidan jamoatchilik oldidagi hisobdorligini oshirish" masalasiga alohida vazifa sifatida belgilangan.

Ushbu masala mahalliy davlat hokimiyati organlarining joylardagi islohotlarda faolligini oshirishda strategik ahamiyatga ega bo'lgan masala sifatida kun tartibiga olib chiqilayotgan bo'lsa-da, mahalliy budjetlar moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha keyingi 5 yil mobaynidagi davlat moliyasida qator tizimi islohotlar olib borilgan.

Mahalliy budjetlarning moliyaviy mustaqilligini oshirish, mahalliy budjetga tushumlarning to'liqligini ta'minlash davlat hokimiyati organlarining joylardagi ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar samaradorligini oshirishning muhim moliyaviy omili hisoblanadi. Keyingi yillarda mahalliy budjetlar daromad bazasini mustahkamlash, ularning birlashtirilgan barqaror daromad manbaini shakllantirish orqali mahalliy budjetlar xarajat majburiyatlarini samaradorligini oshirishga qaratilgan qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 iyundagi PF-5075 sonli Farmoniga muvofiq mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirish jarayonida budjet tizimi budjetlari o'rtasida daromadlarni taqsimlanishida bir qator o'zgarishlar kuzatildi.

Xususan, tadbirkorlik faoliyatining ayrim turlari bo'yicha belgilangan soliq tushumlari, jismoniy shaxslar mol mulk va er solig'i, tovarlarning ba'zi turlari bilan savdo qilish va xizmatlarning alohida turlarini ko'rsatish huquqi uchun mahalliy yig'imlarni to'liq xajmda quyi budjetlar ya'ni tumanlar budjetiga o'tkazilishi ularning nafaqat daromad bazasi, balki tumanlar kesimida shakllanadigan budjet-soliq salohiyatidan oqilona foydalanish, soliq bazasini yanada kengaytirishdan manfaatdorligini ta'minlash orqali budjet tizimi budjetlari daromadlarining ortishi ta'minlaydi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Hozirgi kunda turli xo'jalik yurituvchi sub'ektlarning, shu jumladan budjet daromadlari va xarajatlari bo'yicha vakolatlarning taqsimlanish xususiyatlari bo'yicha mahalliy davlat hokimiyati organlarining moliyaviy barqarorligi masalalari bilan ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar, ekspertlik markazlari tomonidan investitsiya risklarini baholash, ushbu subektlarning kredit layoqati va to'lov qobiliyatini aniqlashga oid turli ilmiy qarashlar mavjud.

Turli darajadagi budjetlar barqarorligining kun tartibida dolzarb ahamiyat kasb etishiga qaramasdan mahalliy budjetlarning moliyaviy barqarorligini aniqlash va baholashga yagona ilmiy yondashuv etarlicha tizimlashtirilmagan.

Mahalliy iqtisodchi olim yondashuviga L.N. Xazratqulova yondashuviga ko'ra, mahalliy budjetning barqarorligi yuqori budjetlardan quyi budjetlarga ularga yuklatilgan xarajat majburiyatlarini to'liq va o'z vaqtida moliyalashtirish uchun o'tkazib beriladigan va ajratiladigan budjet resurslarga nisbatan mustaqilligidir.

Rossiyalik iqtisodchi olim S.G. Almazov iqtisodiy va moliyaviy barqarorlikning makroiqtisodiy jihatlariga aniqlik kiritib, barqarorlik- konkret iqtisodiy tizim va ushbu iqtisodiy tizim ob'ektlarining iqtisodiyotdagi siklik hodisalarga, shuningdek, tashqi omillar ta'siriga bardosh berish qobiliyati, deb ta'riflaydi. Muallifning fikricha, ob'ekt yoki tizimga xos moliyaviy munosabatlarning ichki tuzilmasi va aloqalarini o'zida mujassamlashtiruvchi moliya mexanizmi barqarorligiga moliyaviy barqarorlik, deb hisoblash nazarda tutiladi. Bizning fikrimizcha ham

moliyaviy barqarorlik umumiy iqtisodiy tizim ob'ektlarining ajralmas qismidir. Shuning uchun moliyaviy barqarorlik tizimni muvozanatdan chiqarishga harakat qilayotgan ichki va tashqi omillar hamda shart-sharoitlarga qarshi turish qobiliyatini moliyaviy jihatlarni ham o'zida aks ettiradi.

Iqtisodchi N.I. Yashinaning barqarorlik tushunchasining moliyaviy-budjet xususiyatlarini yoritish orqali daromadlar xarajatlardan ko'p bo'lgan tizimlar barqarordir, deb ta'kidlaydi va aynan shunday tizimlar barqarorligi "munosib turmush darajasi"ni ta'minlashi mumkinligini e'tirof etib o'tadi. Iqtisodchining ushbu yondashuvi asosan moliya-budjet barqarorligining asosiy kafolati boshqaruvning uzluksiz ob'ekti sifatida daromadlarning xarajalardan ortishi sifatida namoyon bo'luvchi voqelik sifatida e'tirof etiladi. Shuningdek, hududlarning moliyaviy barqarorligi ichki va tashqi ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik omillar hamda shart- sharoitlarning kombinatsiyasiga bog'liqligini e'tirof etadi.

Hududlarning moliyaviy va budjet barqarorligi masalalarida keng tadqiqotolib borayotgan Rossiyalik iqtisodchi olim R.M. Tuxtabullin munitsipalitetlar (mahalliy davlat hokimiyati organlari) moliyaviy barqarorligi mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlariga yuklatilgan xarajat va qarz majburiyatlarini xususiy budjet mablag'lari, munitsipal mulklar, qonunchilik bo'yicha belgilangan miqdordan oshmagan holdagi yangi munitsipal qarz majburiyatlari hisobiga qoplash imkoniyati sifatida ta'riflaydi. Bunda budjet barqarorligiga moliyaviy barqarorlikning tarkibiy komponenti sifatida yoritiladi.

Mahalliy davlat hokimiyati organlarining moliyaviy barqarorligiga ushbu yondashuvdagi berilgan tariflarda hududiy davlat hokimiyati organlari uchun qarz mablag'larni jalb qilish vakolatiga asoslangan holda budjet barqarorligiga nisbatan keng tushuncha sifatida yondashilgan.

Zamonaviy bozor iqtisodiyotining ilk fundamental nazariyalarini shakllanish davridayoq budjet barqarorligi ta'minlash bo'yicha davlatning qarz siyosatiga oid ilk qarashlarni shakllanganligini ko'rishimiz mumkin. Xususan, D. Rikardo, davlat qarzlari vaqtlararo budjet cheklovlari sharoitida daromad va xarajatlarni muvozanatlashtirish orqali budjet barqarorligiga erishish instrumenti sifatida ta'riflagan. Lekin, ushbu instrumentlar samarasiz istemolni rag'batlantirishi va kelajak avlod uchun qo'shimcha moliyaviy yuk ekanligini ta'kidlagan. Keynschilik maktabining asoschisi hisoblangan J.M. Keyns esa, davlat qarzlari orqali budjet taqchilligini moliyalashtirish orqali qo'shimcha daromadlar hisobiga budjetni muvozanatlashtirish siklik pasayish fazasida samarali fiskal instrument ekanligini ta'kidlaydi.

Iqtisodchi S. Burnsayd fiskal barqarorlik tushunchasini yoritib berish orqali, iqtisodiy taraqqiyot jarayonlariga nisbatan barqarorlik (sustainability) tushunchasidapn foydalanishda odatda mavjud resurslardan foydalanish (masalan, budjet resurslaridan), texnik yangiliklarni yaratish va institutsional o'zgarishlar hozirgi va kelajakdagi ehtiyojlariga mos keladigan o'zgarish jarayonlari nazarda tutilishini ilgari surgan. Barqarorlikka berilgan ushbu ta'rifda asosan o'zgarishlarga mavjud mexanizmlarning adekvatlik xususiyatlari nuqtai nazardan berilgandi. Demak, fiskal barqarorlik tushunchasida oldingi paragrafimizda ko'rib o'tganimizdek, budjet tizimi budjetlari va xususan, mahalliy budjetlar resurslari hisobiga mahalliy davlat hokimiyati organlari oldiga qo'yilgan vazifalarni bajarishni moliyaviy ta'minlash va shuningdek, turli o'zgarishlar vositasida qo'shimcha xarajatlarni moliyaviy ta'minlash uchun o'ziga xos ravishdagi "zahira yostig'i"ni mavjudligin nazarda tutiladi. Buni ayrim iqtisodchilar to'lov qobiliyati riskini oldini olish maqsadida qo'shimcha xarajatlar uchun mahalliy budjetlardagi "zaxira buferi"ning mavjudligi sifatida ham ta'kidlab o'tishadi. Bunday buferlar odatda budjet barqarorligiga ta'sir etuvchi tizimli risklarni oldini olish maqsadida shakllantirilib, ularni barcha darajadagi budjetlarni shakllantirishda inobatga olish amaliyoti milliy budjet tizimida ham qo'llaniladi.

Demak, budjet barqarorligi tushunchasi soliq to'lovchilarning davlat xizmatlari bo'yicha istemol ko'rsatkichlarini to'liq va o'z vaqtida ta'minlanishida namoyon bo'lsa, davlat qarzlarning barqarorligi davlat fiskal pozitsiyasini (fiscal position) uning to'lov qobiliyati va likvidiligi konsepsiyasini o'zida namoyon qiladi. Xorijlik iqtisodchilar fikriga ko'ra, agar moliyaviy barqarorlikka nisbatan keng tushuncha sifatida qaralib, uning tarkibiy komponentlaridan biri sifatida budjet barqarorligini ko'rib o'tiladigan bo'linsa, uning mezonini qisqa muddatlarda iqtisodiyotdagi turli xil turbulent vaziyatlarda daromad va xarajatlarni muvozanatini ta'minlashdagi budjet tizimi budjetlarining zaifligi (resilience) ekanligi ta'kidlanadi.

Rossiyalik iqtisodchi A.A. Nikiforova mahalliy budjetlarning moliyaviy barqarorligini yo'qotishi riski va ular xavfsizligiga ta'sir ko'rsatuvchi tashqi omillar sifatida quyidagilarni tizimlashtirib o'tadi: mahalliy budjetlarning soliq salohiyati va natijada etarli daromad manbaiga ega bo'lmasligi orqali ular mustaqilligini yo'qolishiga olib keluvchi federal va hududlar darajasida qabul qilinadigan qonunchilik aktlari; budjet tizimining boshqa darajalariga o'tkazilishi hisobiga munitsipal mulkchilik hajmining qisqarishi; iqtisodiyotdagi, moliya va pul kredit tizimidagi nobarqarorlik holatlarining kuzatilishi.

Fikrimizcha, budjet barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarni tizimli kompozitsiya usulida tahlil qilishda ularni ichki va tashqi omillarga bo'lish budjet barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarning mazmunini to'liq yoritib berish imkonini bermaydi. Budjet barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarni ijtimoiy-iqtisodiy, qonuniy-institutsional va moliyaviy tavsiflari bo'yicha guruhlar ularni boshqarish tizimi samaradorligini oshirish nuqtai nazardan maqsadga muvofiqdir.

S.M. Karataevning fikricha, budget barqarorligining asosiy mezonlari hudud iqtisodiyoti soliq salohiyatiga muvofiq daromadlar bazasining holati, birlashtirilgan xarajatlar va mahalliy budgetlar moliyaviy majburiyatlari, budget jarayonini moliyaviy boshqaruv tizimining sifati kabilar bilan belgilanishi maqsadga muvofiq. Bu o'z navbatida, ichki va tashqi omillarni o'zida mujassamlashtiradi. Yuqoridagi fikriga asoslangan holda budget barqarorligiga ta'sir etuvchi barcha omillarni quyidagicha guruhlashni uslubiyotini ilgari suradi: soliq tushumlari hisobiga mahalliy budgetlar daromadlarini shakllanishi bilan bog'liq omillar, mahalliy budgetlar xarajatlarini boshqarish bilan bog'liq omillar va moliyaviy boshqaruv samaradorligi omillari kabi turkumlarga ajratishni taklif qiladi.

Rivojlangan mamlakatlar amaliyotida keng spektrdagi omillar ta'sirida vujudga keladigan moliyaviy risklarni boshqarish nuqtai nazardan tizimli va notizimli risklarga turkumlanishi ma'lumdir. Masalan, budget barqarorligiga ta'sir etuvchi tizimli risklarni o'zida mujassamlashtiruvchi boshqariladigan omillarga budget menejmenti elementlarining ichki tuzilmasi bilan bog'liq omillar, moliya tizimi, hudud iqtisodiyoti bilan bog'liq tizimli risklarni o'zida mujassamlashtiruvchi omillar kiritiladi. Ushbu omillar iqtisodiy- moliyaviy va budget mexanizmi instrumentlari orqali boshqarilib, iqtisodiy rivojlanishning turli sikllarida ular tartibga solinadi. Tartibga solinmaydigan omillar qatoriga hududning geografik joylashuvi, tabiiy kataklizmalar kiritiladi. Shuningdek, davlat boshqaruv tizimining xususiyatlarini inobatga olgan holda moliya sohasidagi munosabatlarni tartibga solish bo'yicha vakotalarning taqsimlanishi, hudud iqtisodiyoti va tadbirkorlik subyektlari salohiyati, innovatsion rivojlanish darajasi va boshqa omillar kiritiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomonidan ilmiy abstraklash, analiz, sintez, tizimli tahlil, taqqoslash usullaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mustaqilligimizning qariyb uch dekadasi mobaynida shakllantirilgan milliy soliq tizimi modelida istemoldan olinadigan soliqlar etakchi fiskal omil rolini o'ynamoqda (1-jadval).

1-jadval. Davlat budjeti daromadlarini soliq tushumlari kesimidagi shakllanish dinamikasi, (jamiga nisbatan foizda).

Daromadlar	Yillar									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Bevosita soliqlar	24,11	24,01	23,22	20,58	28,24	34,01	32,56	31,9	31,5	33,1
Bilvosita soliqlar	52,60	51,48	52,60	53,68	41,39	34,92	37,91	35,4	36	32,1
Resurs to'lovlari va mulk solig'i	13,20	12,93	13,82	15,61	17,55	15,99	16,28	11,8	12,1	13,2
Boshqa daromadlar	10,10	11,58	10,35	10,45	12,82	15,08	13,33	20,9	20,4	21,5

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

Xususan, 2015-2024-yillar davomida davlat budjeti daromadlari tarkibida bilvosita soliqlarning ulushi min 48,21- max 54,24 diapazonida tebrangan bo'lib, ushbu turkum soliqlar asosan umumdavlat soliqlari va yig'implari sifatida markaziy hukumat budjetining (respublika budjeti) daromad manbai hisoblangan.

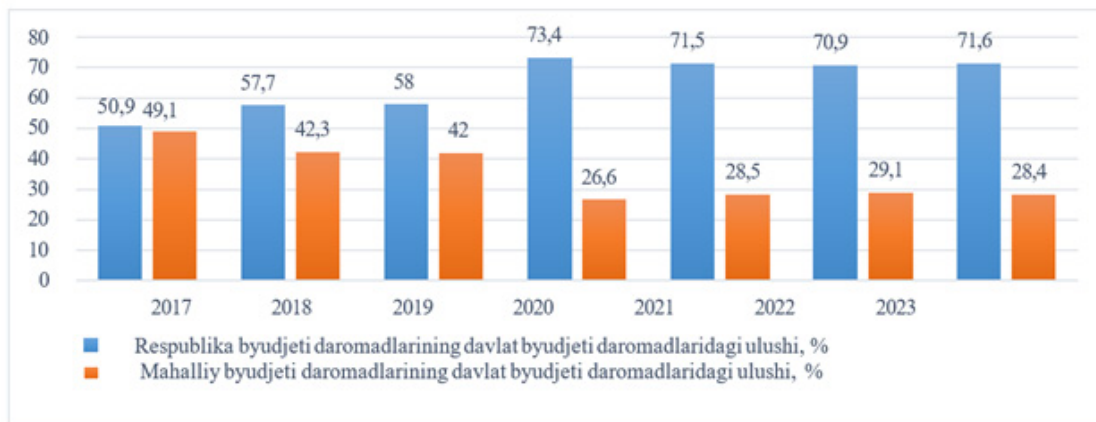
Bunday sharoitda mahalliy budgetlarning birlashtirilgan daromadlari bo'yicha zaif tavsifdagi daromad tushumlari hisobiga shakllantirilishi asosan umumdavlat soliqlardan meyoriy ajratmalar orqali umumdavlat soliqlaridan daromadlarni qoldirish hisobiga yuqori darajadagi markazdan daromadlarni boshqarish tizimiga asoslangan. Lekin, keyingi yillardagi daromadlarning turkumlari bo'yicha tarkibiy o'zgarishlarga e'tiborni qaratadigan bo'lsak, bevosita soliqlar, resurslar soliqlari va mol-mulk solig'i va boshqa daromadlarning hissasini umumiy nominal qiymatida keskin o'sishi kuzatilmoqda. Xususan, ushbu turkum soliqlar bo'yicha jami daromadlardagi ulushi 2019-yilda 58,61 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 64,6 foizga o'sgan, 2024-kelib 66 foizga o'sgan.

Bizning fikrimizcha, xarajat majburiyalariga asoslangan holda daromad vakolatlarini qonuniy birlashtirish va shuningdek, ayrim markazga tegishli xarajat majburiyatlarini o'tkazish hisobiga uni ijro etish vazifalari kesimidagi budgetlararo transfertlar orqali quyi budgetlarni muvozanatlashtirish siyosati ularning barqarorligini ta'minlash uchun yuqori samarali hisoblanadi. Bunda amaldagi ijtimoiy transfertlar nazarda tutilib, ushbu transfertlarda mahalliy budgetlar asosan tranzit vazifasining bajarishi mumkin.

Xarajatlar hamda soliq va yig'implarni mahalliy budgetlarga birlashtirish siyosatini davom ettirishda mahalliy budgetlarning xarajat majburiyatlarini bajarilmasligi bo'yicha risklarni oldini olishi muhim omil sifatida olinmoqda.

Garchi, hozirgi sharoitda mahalliy byudjetlarni vertikal va gorizontaal tenglashtirish siyosatida qator natijalarga erishilgan bo'lsa-da, byudjetlararo transfertlar tizimida mahalliy byudjetlar uchun kassaviy tafovutlarga ajratilayotgan ssudalar ular joriy likvidligini sikli yo'qolish ehtimolligini mavjudligini ko'rsatadi. Ushbu holat daromadlarni byudjet tizimi bo'g'inlari o'rtasida taqsimlash tizimida ma'lum darajada muammolar mavjudligini tasdiqlaydi.

1-rasm. Byudjet tizimi byudjetlarining davlat byudjeti daromadlaridagi ulushi, %

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

1-rasmdan ko'rinadiki, mahalliy byudjetlarga birlashtirilgan daromadlardan tushumlarning davlat byudjeti daromadlaridagi ulushi 2017-yilda 49,1 foizni tashkil qilgan bo'lsa, 2023-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 28,4 foizni tashkil qilgan. Davlat byudjeti daromadlari tarkibida mahalliy byudjet daromadlarining ulushini pasayib borishi xarajat majburiyatlarini moliyalashtirish tizimida Respublika byudjetidan o'tkaziladigan byudjetlararo transfertlar siyosatidagi o'zgarishlar ham ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, me'yoriy ajratmalar vositasidagi umumdavlat soliqlaridan tushumlarni taqsimlash siyosatidagi o'zgarish ham ta'sir etmoqda. Demak, mahalliy byudjetlarga ijtimoiy sohadagi xarajatlarning zalvorli yuki sharoitida ularning zaif birlashtirilgan daromad bazasining shakllantirilayotganligi ular moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir etuvchi omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Mahalliy byudjetlar daromadlarini shakllantirishda oxirgi 5 yil mobaynida hududlarning ulushi turlicha bo'lgan.

2-jadval. Hududlar kesimida mahalliy byudjetlar daromadlarining ulushi to'g'risida ma'lumot, jamiga nisbatan foizda

Hududlar	Yillar				
	2019	2020	2021	2022	2023
Qorqalpog'iston Respublikasi	7,84	8,39	9,90	5,31	5,48
Andijon viloyati	7,04	7,46	7,60	6,88	7,11
Buxoro viloyati	6,69	6,85	6,44	6,75	6,75
Jizzax viloyati	4,05	3,53	3,82	4,15	4,01
Qashqadare viloyati	10,42	10,75	8,91	7,74	8,09
Navoiy viloyati	4,69	5,34	5,56	5,54	5,08
Namangan viloyati	5,94	6,36	6,36	6,53	6,75
Samarqad viloyati	8,93	7,30	8,61	8,97	9,19
Surxondare viloyati	5,74	5,24	5,80	5,67	5,73
Sirdare viloyati	2,92	2,32	2,59	2,51	2,57
Toshkent viloyati	9,23	10,58	8,65	10,62	10,18
Farg'ona viloyati	8,66	10,90	9,66	10,42	9,86
Xorazm viloyati	4,87	4,17	4,70	4,96	5,16
Toshkent shahri	12,98	10,81	11,39	13,96	14,05
Jami	100	100	100	100	100

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

2-jadval ma'lumotlaridan ko'rish mumkinki, jami mahalliy budjetlar daromadlari nominal qiymatida Toshkent shahri, Toshkent viloyati, Farg'ona viloyati Qashqadaryo va Samarqand viloyatlari etakchi ulushga ega bo'lgan. Xususan, Toshkent shahri mahalliy budjetining jami mahalliy budjet daromadlaridagi ulushi 2018-2022-yillarda 11,39-14,05 foiz diapazonida tebranib, o'sish suratini namoyon qilmoqda.

Shuni xulosa qilish mumkinki, jami mahalliy budjetlar daromadlarining nominal qiymatini hududlar kesimida shakllanishida yuqori darajadagi hududiy tafovut kuzatilmoqda. Bu o'z navbatida, mahalliy budjetlar moliyaviy barqarorligi uchun zaruriy daromad bazasini shakllantirishda hududlar kesimidagi assimetrik tafovutning ehtimolli risklarini mavjudligini tasdiqlaydi.

Ushbu holat bir tomondan soliqlarni mahalliy budjetlarga birlashtirilgan daromad sifatida o'tkazishda soliq bazasini hududlar kesimida taqsimlanishidagi keskin tafovut hisobiga ham kuzatilishi mumkin. Demak, mahalliy budjetlar barqarorligini ta'minlash uchun ularga soliqlarni birlashtirilgan daromad sifatida berishning o'zi masalaning mutlaq echimi hisoblanmaydi. Balki soliq bazasining hududlar kesimidagi noteks taqsimlanishi "Markaz-hudud" vertikal gorizontida daromadlarni qayta taqsimlash mexanizmi orqali tartibga solish jarayoni uchun ham ob'ektiv shart sharoit yaratadi.

Qolaversa, mahalliy budjetlar birlashtirilgan daromad vakolatlarini kengaytirish ularning mavjud soliqqa tortish bazasidan oqilona foydalanishlari orqali soliq tushumlarining yillik o'sishini ta'minlashdan manfaatdorligini oshirishi lozim. Bu o'z navbatida soliq tushumlari hisobiga mahalliy budjetlar daromadlarini yillik o'sishini taxminlash orqali ularni barqarorligi uchun mustahkam zamin yaratishilishini taqozo qiladi.

Keyingi yillardagi mahalliy budjetlar daromad bazasini mustahkamlash bilan bog'liq islohotlar natijasida ularning daromadlarini nominal qiymatining yillik o'sishi kuzatilgan. Lekin, ushbu o'sish barcha hududlar kesimida ham bir xil tendensiyani namoyon qilmagan.

3-jadval. Hududlar kesimida mahalliy budjetlar daromadlarining yillik o'sishi to'g'risida ma'lumot, o'tgan yilga nisbatan foizda

Hududlar	Yillar				
	2019	2020	2021	2022	2023
Qorqalpog'iston Respublikasi	100	205,4	93,0	68,1	126,1
Andijon viloyati	100	203,4	80,2	114,8	126,5
Buxoro viloyati	100	196,5	74,0	133,2	122,3
Jizzax viloyati	100	167,3	85,3	138,0	118,3
Qashqadare viloyati	100	198,1	65,3	110,3	127,9
Navoiy viloyati	100	218,3	82,1	126,5	112,2
Namangan viloyati	100	205,6	78,8	130,3	126,4
Samarqand viloyati	100	156,7	93,0	132,2	125,4
Surxondare viloyati	100	175,3	87,0	124,1	123,8
Sirdare viloyati	100	152,6	87,7	123,0	125,3
Toshkent viloyati	100	220,0	64,3	155,9	117,3
Farg'ona viloyati	100	241,5	69,8	136,9	115,8
Xorazm viloyati	100	164,4	88,8	133,8	127,4
Toshkent shahri	100	159,8	83,0	155,6	123,1
Jami	100	191,9	78,7	127,0	122,3

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, jami mahalliy budjetlar daromadlarini yillik o'sishi 2020 (191,9 %), 2022 (127,0 %) va 2023 (122,3 %) yillarda kuzatilgan bo'lib, umumiy kontekstda yillik pasayish sur'ati kuzatilgan. 2020-yilda Covid 19 global pandemiyasi ta'siridagi iqtisodiy turg'unlikning hududlar iqtisodiyotiga ta'siri natijasida mahalliy budjetlar daromadlari nominal qiymatida yillik o'sish emas balki, 78,7 foizga pasayish kuzatilgan.

Shuningdek, ushbu holatga ta'sir etuvchi asosiy omillardan biri sifatida hududlar kesimida mavjud soliqlarning yig'iluvchanlik darajasini oshirish, yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish bo'yicha olib borilgan tizimli islohotlar bo'yicha yetakchi hududlarning faolligi hisobiga kuzatilgan.

3-jadval ma'lumotlari asosida mahalliy budjetlar daromadlarining o'sish sur'atini o'rtacha ko'rsatkich asosida turkumlaydigan bo'lsak, 2022 yilda Qorqalpog'iston Respublikasi, Andijon, Buxoro, Namangan, Samarqand,

Surxondaryo, Sirdaryo, Xorazm viloyatlari va Toshkent shahri mahalliy budgetlari daromadlarining yillik o'sish sur'ati o'rtachadan yuqori bo'lgan.

Tahlil qilinayotgan davrlarning aksariyatida Jizzax Surxondaryo, Sirdaryo viloyatlari mahalliy budget daromadlarining yillik o'sish sur'atlari o'rtachadan past ko'rsatkichni namoyon qilgan. 2020 yilda jami mahalliy budgetlar daromadlarining yillik pasayish sur'atiga kuchli ta'sir etgan pasayish tendensiyasini namoyon qiluvchi hududlar Buxoro, Qashqadaryo, Toshkent, Farg'ona viloyatlari hisoblangan. Bundan xulosa qilish mumkinki, jami mahalliy budgetlar daromadlarining yillik o'zgarish tendensiyasi unda yuqori vazni tashkil qiluvchi mahalliy budgetlar daromadlarining o'zgarish tendensiyasiga kuchli bog'langan. Biz tahlil qiliyotgan mahalliy budgetlar ichiga jami mahalliy budgetlar daromadlariga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi hududlar sifatida Toshkent shahri, Toshkent, Qashqadaryo, Samarqand, Farg'ona, viloyatlarini kiritishimiz mumkin.

Mahalliy budgetlar daromadlarini shakllantirish, hududiy tafovut darajasini baholashning sifat va miqdor jihatlarini o'zida mujassamlashtiruvchi ko'rsatkichlardan biri aholi jon boshiga mahalliy budget daromadlarini solishtirma tahlil ko'rsatkichidir.

4-jadval. Hududlar kesimida doimiy yashovchi aholi jon boshiga to'g'ri keladigan mahalliy budgetlar daromadlari to'g'risida ma'lumot, (ming so'm).

Hududlar	Yillar				
	2020	2021	2022	2023	2024
Qorqalpog'iston Respublikasi	779,95	1578,72	1445,45	971,67	1209,24
Andijon viloyati	428,36	855,75	673,31	758,60	940,31
Buxoro viloyati	655,60	1271,53	926,71	1219,30	1468,99
Jizzax viloyati	559,77	917,33	765,50	1035,38	1196,55
Qashqadaryo viloyati	606,63	1177,52	752,59	816,12	1021,89
Navoiy viloyati	897,70	1916,90	1545,38	1922,75	2114,61
Namangan viloyati	403,17	812,74	627,22	801,05	990,45
Samarqand viloyati	440,20	675,59	615,26	799,12	981,25
Surxondaryo viloyati	418,46	717,81	610,74	743,51	899,28
Sirdaryo viloyati	655,84	983,97	846,63	1024,04	1257,11
Toshkent viloyati	591,54	1284,39	814,10	1254,78	1489,57
Farg'ona viloyati	438,65	1041,35	713,54	959,45	1088,83
Xorazm viloyati	494,52	799,26	697,88	920,67	1154,04
Toshkent shahri	965,11	1514,72	1227,20	1822,82	2111,72
Jami	561,29	1057,87	817,07	1017,78	1220,04

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan shakllantirilgan.

4-jadvaldan ko'rinib turibdiki, jami O'zbekistonda yashovchi doimi aholi jon boshiga nisbatan mahalliy budget daromadlarining ulushini ko'rib o'tadigan bo'lsak, ushbu ko'rsatkich 2018-yilda 561,29 ming so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2022-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 1220,4 ming so'mga etgan.

Hududlarda doimiy yashovchi aholi jon boshiga to'g'ri keladigan mahalliy budgetlar daromadlarini Respublika bo'yicha o'rtacha darajasidan yuqori ko'rsatkich 2018 yilda 8 ta hududda kuzatilgan bo'lsa, 2022-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 5 ta hududga tegishli bo'lgan. Bunda etakchi rolni Toshkent shahri, Toshkent, Navoiy va buxoro viloyatlari o'ynagan. O'rtachadan eng past ko'rsatkichlar Surxondaryo, Andijon, Samarqand va Namangan viloyatlariga to'g'ri kelgan.

Demak, doimiy yashovchi aholi jon boshiga mahalliy budgetlar daromadlari darajasi bo'yicha tekislashuv jarayoni kuzatilayotgan bo'lib, ushbu holat aholi va uning demografik sotsial tarkibiga asoslangan holda daromadlarni taqsimlash mutanosibligini ta'minlayotganligidan ham dalolat beradi.

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, mahalliy budgetlar daromad bazasini mustahkamlash bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar natijasida tuman va shahar budgetlarining daromadlarini yuqori yillik o'sishi kuzatilgan. Bu o'z navbatida, viloyat budgetiga kelib tushadigan mahalliy soliqlar bo'yicha tushumlarni tuman va shahar budgetlariga birlashtirilishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Birinchiidan, Davlat budjeti daromadlarini shakllantirishda hamon respublika budjetining etakchi roli, budjet daromadlarini Respublika budjeti orqali qayta taqsimlash instrumentlari (budjetlararo trasfertlar) vositasida quyi budjetlar moliyaviy barqarorligini markazdan faol boshqarish tizimi uchun shart sharoit yaratadi.

Ikkinchiidan, daromadlarni o'рта va quyi bo'g'in budjetlari (viloyat va tuman, shahar budjetlari) o'rtasida taqsimlash mexanizmini takomilashtirilishi tuman va shahar budjetlari moliyaviy barqarorligini mustahkamlash uchun mustahkam zamin yaratgan.

Uchinchiidan, shuni ta'kidlash joizki, mahalliy darajadagi budjet daromadlarini ichki taqsimoti o'рта bo'g'in (viloyat budjeti) budjetlari tomonidan moliyalashtiriladigan xarajatlarni o'z vaqtida moliyalashtirish bilan bog'liq moliyaviy barqarorlikni ta'minlash riskini kuchayishiga olib kelishi mumkin.

To'rtinchiidan, iqtisodiy salohiyati yuqori hududlarda davlat budjetga jami undirilgan daromadlarning asosiy qismi "markaz-hudud" vertikal gorizontidagi daromadlarni budjet tizimi budjetlari o'rtasida taqsimlashda yuqori budjetga (Respublika budjetiga) daromadlarni yo'naltiriladi. Demak, ushbu hududlar markaziy hukumat budjet daromadlarini shakllantirish va ushbu budjet bo'g'ini orqali qayta taqsimlash tizimi uchun moliyaviy asosni yaratuvchi donor hududlar hisoblanadi.

Beshinchiidan, hududlardagi aholi qatlami orqalida ijtimoiy xizmatlarga ehtiyojmand aholi qatlamining yuqori ulushi hisobiga mahalliy budjetlar tomonidan moliyalashtiriladigan ijtimoiy xizmatlarning sezilarni ulushga ega bo'ladigan hududlar uchun birlashtirilgan daromadlar bilan bir qatorda tartibga soluvchi daromadlarning yuqori ulushi ushbu hududlar mahalliy budjeti daromadlarining YaHMdagi ulushining yuqori darajasini ta'minlanishiga ta'sir etadi. Demak, yuqori ijtimoiy xizmatlarni moliyalashtirish bilan bog'liq bosim sharoitida mahalliy budjetlar barqarorligini ta'minlashning daromad omili natijasida YaHMdagi mahalliy budjetlar daromadlarining yuqori ulushini ta'minlanishiga ta'sir etmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 – 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi 2022-yil 28-yanvardagi PF-60- son Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-iyundagi "Mahalliy budjetlarni shakllantirishda joylardagi davlat hokimiyati organlarining vakolatlarini kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5075-sonli Farmoni.
3. Хазраткулова Л.Н. Анализ финансовой устойчивости местных бюджетов Республики Узбекистан // Региональные проблемы преобразования экономики, №8, 2019 г.
4. Алмазов С.Г. Совершенствование методики отсечки финансовой устойчивости местных бюджетов: автореф. дис. канд. экон. наук: спец. 08.00.10- "Финансы, денежное обращение и кредит". – Ставрополь: Северо-Кавказский гос. техн. ун-т, 2007. – 23 с.
5. Яшина Н.И. Управление расходами бюджетов административно-территориальных образований: монография / Н.И. Яшина, И.А. Гришунина. – Н. Новгород: Изд-во Нижегород. гос. техн. ун-та, 2004. – 324 с.
6. Тухбатуллин Р.М. К вопросу об отсечке финансовой устойчивости мунитсипальных образований // Казанская наука. - 2017. - № 10. - с. 32-34
7. "Жоҳн Майнард Кейнес – Тимелине". Архивед фром тхе оригинал он 2 Жулий 2021. Ретриевед 26 Май 2012.
8. Бурнside С. Фиссал Суस्ताинабилити ин Тхеорй анд Прастисе: А Ҳандбоок. Тхе Ворлд Банк, 2005.
9. ДъЕрасмо П., Мендоза Е.Г., Зханг Ж. Вхат ис а Суस्ताинабле Публис Дебт? // Ж. Тайлор, Ҳ. Ухлиг (едс.) Ҳандбоок оф Масроесономисс. Елсевиер Публ., 2016. -пп. 2493–2597.
10. Ссхис А. Суस्ताинабле Буджет Полисй: Сонсептс анд Аппроасхес // ОЕСД Жоурнал он Буджетинг. 2005. № 5(1). -пп. 107–126.
11. Фасси Д., Седини С. Десигн Солутионс фор Ресилиенсе // Ҳ. Пинто, Т. НоронҲа, Е. Ваз. (едс.) Ресилиенсе анд Регионал Дйнамисс. Ан Интернационал Аппроасх то а Нев Ресерсх Агенда. Спрингер Интернационал Публисхинг, 2018. -пп. 131–150.
12. Никифорова АА. Факторы финансовой устойчивости и безопасности местного бйуджета // Автореферат диссертатсии на соискание усхеной степени кандидата экономисхеских наук по специальности 08 00 10 – "Финансы, денежное обращение и кредит". -Волгоград, 2007.
13. Каратаев С.М. К вопросу о понйатии устойчивости бйуджета // Дайджест-Финансы. - 2003. - № 5. - с. 39-46.
14. Кендриск, Т. (2009). Манажинг прожест риск. -New Ёрк: АМАСОМ.
15. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
